

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

**ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА
ДЕПАРТАМЕНТ „ДЕМОГРАФИЯ“**

Спас Ангелов Ташев

**ИМИГРАЦИОННА ПОЛИТИКА И
ДЕМОГРАФСКИ ПЕРСПЕКТИВИ НА БЪЛГАРИЯ**

Автореферат

на дисертация
за присъждане на образователната и научна степен
“Доктор”

Научен консултант:

Проф. д и н Пенка Найденова

София

2014

Дисертационният труд е обсъден на научен семинар на Департамент „Демография“ при Института за изследване на населението и човека към БАН и е насочен за защита пред специализирано жури в състав: проф. д и н Пенка Найденова, доц. д-р Татяна Коцева, проф. д-р Румен Янков, проф. д-р Веселин Цанков, доц. д-р Йордан Калчев.

Обем 174 страници

Литературни източници 100 заглавия

Таблицы 45

Фигури 12

Защитата на дисертационния труд ще се състои на

.....от ч..... в

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в библиотеката на Института за изследване на населението и човека – БАН

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на изследваната проблематика

В епохата на глобализация протичат два специфични демографски процеса с противоположни тенденции. От една страна в развитите в индустриално и информационно-технологично отношение държави се наблюдава намаляване на раждаемостта. От друга страна в развиващите се държави или в общества с устойчиви репродуктивни нагласи се запазва висока раждаемост, в някои от тях достигаща до демографски взрив. Тези два процеса са неразривно свързани с различните по интензивност и размервъзрастови, трудови и професионални структури и от тук с международните миграционни потоци. Те са повлияни както от търсенето и предлагането на пазара на труда, така и от допълнителни въздействиякаторавнище на политическата стабилност, наличието на конфликти, а все по-често започват да влияят и климатични, и други екологични фактори. Възникна ново явление и съответното му понятие – миграционен натиск. Основен участник в тези процеси като регион, приемащ имиграционните потоци е Европейският съюз, в който България е член от 2007 г.

В наши дни върху трите варианта на прогнози за населението - песимистичен, среден и оптимистичен,

все по-голямо влияние оказва предвиждането на миграционния прираст. Нараства броят на анализите, посветени на потенциала на отделните миграционни вектори и потоци, и се правят не само демографски, но и социално-икономически оценки на последиците от определени разселвания. Това предизвикателство дава отражение върху съществуващото в момента европейско имиграционно законодателство и изисква все по-синхронизирана национална практика в отделните европейски страни. Огромният брой актуални научни разработки, ориентирани практически към управлението, законодателните инициативи и последващи ги нормативни документи показват голямото значение, което имат имиграционните процеси върху социалното и икономическото развитие на приемащата държава. Този проблем се отнася и за България, която след изживявания се процес на силна външна емиграция през преходния период в условията на демографска криза, застава пред предизвикателствата на недостатък от население в трудоспособна възраст и на работна сила, както и пред други последици от депопулацията.

Състояние на изследвания проблем

Имиграцията е ново явление в Република България след 1990 г. През този период се наблюдават известни затруднения при регистрацията на част от

имигрантите, поради което е налице нередовна статистическа отчетност. Това затруднява изучаването на имиграционния процес и въпреки подчертания обществен интерес, изследванията в областта на имиграцията са ограничени на брой.

Цел на изследването

Основна цел на настоящата дисертация е да се анализира процесът на имиграцията в България след 1990 г. и на базата на наличните прогнози за населението на страната и неговите структури до 2060 г. да се оцени нейната демографска ефективност с оглед въвеждането на адекватна политика и управление на имиграционния процес.

Поставени задачи

1. Да се систематизират основните съвременни миграционни теории и прилаганите научни подходи при изучаване на международните миграционни движения и техните закономерности, специално в имиграционния процес, имащи отношение към проявите му у нас след 1990 г.
2. Да се проучи европейския опит в наблюденията, контрола, изучаването, планирането и управлението на имиграционните процеси и движения при съвременните глобални тенденции.

3. Да се анализира досегашната практика в България по приемането на имигранти и свързаното с нея национално законодателство. На тази база да се установи типологията на основните миграционни вектори, влияещи върху скоростта и характера на процеса на имиграция в България и неговите специфични особености, съобразно теоретико-методологичното и административно управление. На тази основа да се интерпретира действащата и необходимата ефективна имиграционна политика в полза на по-добрите демографски перспективи, предвидени в националните прогнози.
4. Чрез събирането и обработването на статистически данни да се установи динамиката в броя и основните демографски характеристики на имигрантите през периода 1990 – 2011 г. в България и се анализират особеностите на процеса.
5. На базата на установената численост и възрастова структура на наблюдаваните през последните години имиграционни потоци да се разработят няколко варианта на проекции на имигриращо у нас население, чрез които да се прецени доколко и по какъв начин би повлияло на общия брой и подмладяването на постоянното население и на работната сила.
6. На базата на съществуващите варианти на официалната прогноза за населението на България до 2060 г. и направените имиграционни проекции

да се изчисли и прецени хипотетичният обем и ефективност на заместващата миграция.

7. Съобразно преценките за ефектите от имиграцията да се направят изводи и предложения за основните принципи и насоки на бъдещата имиграционна политика и мерки в контекста на демографските перспективи на България до 2060 г.

Обект на изследването

Динамиката на имигрантите в България по категории и структура спрямо развитието на населението от 1990 г. и в прогноза до 2060 г. в условията на нередовна статистическа отчетност.

Предмет на изследването

Влиянието и ефектът на външната имиграция върху демографското развитие в ситуационен и перспективен план с оглед въвеждането на ефективна политика и управление на имиграционния процес.

Хронологични рамки на изследването

Анализиран е периодът 1990 – 2011 г. и са изследвани очакваните ефекти от имиграцията в проекция на населението до 2060 г.

Източници на данни

При изпълнението на поставените в изследването задачи се използват различни данни като: от преброяванията на населението, текущата демографска статистика, репрезентативни наблюдения, анкетни проучвания, статистически публикации, административни отчети на различни държавни институции, прогнози на населението на НСИ, ООН, Евростат и др.

Изследователска теза

Основна теза в дисертационния труд е, че естественият прираст на населението на България ще продължи да бъде отрицателен вследствие на дългосрочните ниски равнища на раждаемост и трайната тенденция на застаряване на населението и сравнително високата смъртност. Демографските характеристики на населението допълнително се влошават от високите равнища на емиграция. Част от тези отрицателни демографски тенденции могат да се компенсират чрез имигрантски поток, качеството на който ще зависи от разработването на система за контрол и управление, включваща определени демографски критерии.

Методологична основа на изследването

Събраните за нуждите на изследването данни се анализират посредством избрани статистико-демографски методи за анализ и прогнозиране – кохортен анализ, индексен анализ, коефициенти на заместващата миграция и миграционните прирасти. Прилагат се различни измерители на миграциите, както и методи за изследване на социално-икономическата гравитация и характеризират на миграционните привличания и отблъсквания, съответно за определяне на потенциала на миграционните потоци. За целта данните се групират по няколко признака и са разработени аналитични показатели, главно за динамични редове и напречен и кохортен анализ. Особено внимание е отделено на методологичните принципи на прогнозирането на имиграционните потоци. Статистико-демографските методи за наблюдение и измерване се съчетават с прилагането на разработени теоретични концепции за същността и протичането на миграционните процеси.

СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ

ПЪРВА ГЛАВА

ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЧНИ ПОДХОДИ ПРИ ИЗСЛЕДВАНЕ НА СЪВРЕМЕННИТЕ МИГРАЦИОННИ ПРОЦЕСИ

1.1 Същност и основни категории при изучаване на миграционните процеси

1.2 Теоретични виждания и концепции

1.3 Методи за оценка и прогнозиране на имиграционните процеси

ВТОРА ГЛАВА

СЪВРЕМЕННИ ЗАСЕЛВАНЯ, ИМИГРАЦИОННИ ПОЛИТИКИ И ПРОГРАМИ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И БЪЛГАРИЯ

2.1 Разработване и принципи на европейската миграционна политика

2.2 Съвременни имиграционни процеси в Европа и имиграционни перспективи

2.3 Имиграционни процеси в България след 1990 г.

2.4 Имиграционна политика и законодателство в България след 1990 г. Етапи в развитието на съвременните български имиграционни програми

ТРЕТА ГЛАВА

ДЕМОГРАФСКИТЕ ПЕРСПЕКТИВИ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА НА ИМИГРАЦИОННАТА ПОЛИТИКА

3.1 Прогнози за населението на България до 2060 г. и неговите демографски характеристики

3.2 Основни демографски и социални характеристики на заселващите се в България като основа за проекциите на имигрантството

3.3 Миграционни вектори и основни миграционни потоци към България. Хипотези за възможна имиграция до 2060 г.

3.4 Имиграционни проекции и влиянието им върху основните демографски характеристики на населението до 2060 г.

3.5 Заместваща миграция в България до 2060 г.

3.6 Цели на бъдещата имиграционна политика според демографските перспективи на България

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В **увода** е обоснована актуалността на проблема. Констатирано е, че съвременният глобален миграционен процес е ново и сложно явление на развитието, което незабелязано и трайно прониква у нас и чието проявление е силният и неочаквано тревожен емиграционен поток от началото на 90-те години на XX век до днес.

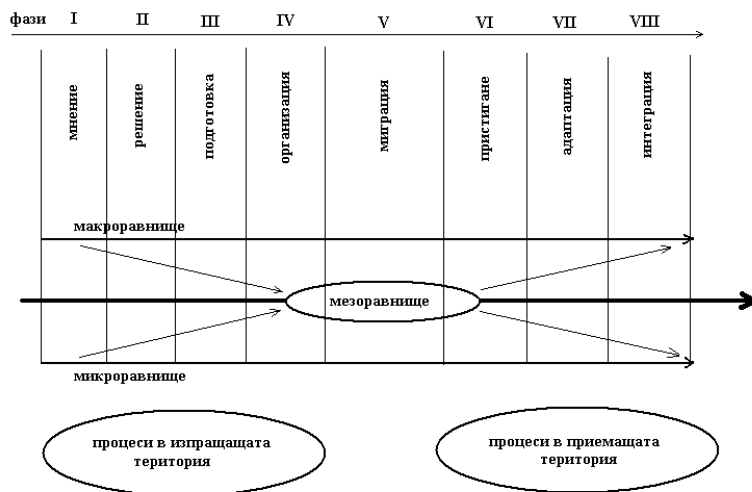
Външномиграционното отрицателно салдо вече е предмет на редица изследвания и идеи на

демографската политика, докато втората му страна – имиграционният процес, изостава и става все повече проблемна. Нещо повече, изменя се външният миграционен модел на страната, която от изпращаща придобива черти на приемаща мигранти.

В **първа глава** е направен анализ на съвременните миграционни теории. Констатирано е, че повечето от тях се опират на трудовата миграция. Поради разнообразието на факторите, които предизвикват миграционния процес и трудното типологизиране на международните миграции, нито една съвременна теория не може да обхване напълно и да изясни всички аспекти на миграцията. Възприетият в дисертацията модел за проследяване на имиграционния процес през всички негови фази в изпращащата и приемащата територии на микро, мезо и макроравнище позволява възможно най-пълно изучаване на международните миграции.

Особено внимание е отделено на методологичните принципи на прогнозирането като се излиза от разбирането, че всяка прогноза трябва да отговаря на изискването дължината на прогнозния период да бъде равна на анализирания предходен период. Това изискване е проблемно за дългосрочното прогнозиране на имиграцията до 2060 г. За да се избегнат неточностите, използват се два съвършено други подхода, в основата на които заляга

неактуализираната прогноза на НСИ за населението на България през периода 2010 – 2060 г.

Етапи и равнища при протичането на миграционния процес

При първия подход към официалната прогноза се интегрира проекция на броя и възрастовата структура на имигрантите, като те се предвиждат от една възрастова група в друга по кохорти. Съставят се структури по възрастови групи на общото население заедно с имигрантите, които биват сравнявани с прогнозите за населението с близка до нулевата имиграция. По този начин се установява влиянието на имиграцията върху демографските показатели за броя и възрастовата структура.

Вторият подход се състои в използването на разработената през 2001 г. от Отдела за население при ООН методология за изчисляване обема на заместващата миграция. Тя е само хипотетична и обхваща размера на миграционния прираст, който би заместил (компенсирал) недостатъчния брой раждания и преживявания, необходими за поддържането през определен период в дадена страна на постоянен брой население като цяло или на определена възрастова група.

Втора глава включва изследвания на съвременните заселвания, имиграционните политики и програми в ЕС и България. Констатирано е, че ЕС непрекъснато усъвършенства своята имиграционна стратегия. Вниманието е съсредоточено върху определянето на нов глобален подход за имиграционните политики, породен от новите икономически, демографски и политически фактори. Изгражда се нова стратегия, която позволява управлението, а не само контролирането на имиграцията чрез нови легални канали. Констатира се, че в резултат на тази политика миграционният прираст значително превишава естествения прираст на населението в ЕС.

От прегледа на българските заселнически програми се установява, че акцентът в тях е поставен върху завръщащата се миграция и установяването в страната на лица от български произход.

Формиране на съвременните имиграционни потоци към България

Настоящите български имиграционни програми не са напълно съобразени с наблюдавания към момента траен миграционен натиск и с тенденциите към неговото засилване. Това налага необходимостта страната да се съобразява с опита и стандартите на европейските страни, но не изключва опознаването на развилия се и променящ се имиграционен процес у нас. Въпреки неговата ограничена емпирична основа при оскъдните и непълни данни, главно в началото на преходния период, събраната и разработена информация с помощта на методологично уеднаквените измерители и категории при международните сравнения на ООН и ЕС ни дава възможност да очертаем неговия профил и предизвикателства.

В **трета глава** са изследвани и анализирани основните демографски характеристики на имигрантите

в България. Отчита се, че съществуващите миграционни теории, както и разнообразието на формиращите се концепции твърде трудно и неточно могат пряко да се наложат в търсенето на закономерностите на имиграционния процес на България. На базата на националните особености са включени няколко специфични категории като: заселник на основание на произхода (в случая български), желан тип имигрант, имигрант с удовлетворени предпочитания и др. Така анализът се обогатява, особено когато се отнася до различни кохорти от имигранти, тъй като вече се отчитат и повъзрастовите различия, безспорно даващи отражение на нагласите. Тази типологизация има значение и при напречния анализ, който се прилага заедно с други конвенционални подходи, например при коефициентите на възрастово натоварване, темпове на остаряване и др. Тя е от полза и при разработване на конкретните програми и политики за приема на имигранти и необходимото съдействие от страна на компетентните органи за тяхното устройване и интегриране в дългосрочен план.

Идентифицирането на имигрантите по техните демографски показатели и категории позволява интегрираният подход за контрол и управление на имиграцията да бъде съобразен с установяването на ефектите ѝ върху възрастовата структура на населението и потенциала на работната сила.

Членството на България в ЕС вече превръща страната в привлекателен център за емигранти от третия свят и страните от ОНД. Постепенно се променя външномиграционния модел, който става от смесен тип. Освен като страна на емигранти, България става и приемаща. От тази гледна точка, пред ръководството на държавата изборът е не дали да се приемат имигранти или не, а дали това навлизане да стане организирано, посредством адекватна стратегия, вместо хаотично и безконтролно от гледна точка на националните ни интереси, включително по отношение на демографските ни перспективи.

България се намира на географски кръстопът и през нейната територия минават някои основни миграционни пътища, по които идват миграционни потоци от Северна Африка, Близкия и Средния Изток, Китай и Индокитай, Русия и ОНД, а също така и от Западните Балкани. Със задълбочаване на конфликтите в региони, където се формират миграционни потоци към България и подобряването на социално-икономическите условия може да се предвиди засилване на миграционния натиск, дори и страната ни да е разглеждана от тези имигранти основно като транзитна държава. Значението на този извод нараства допълнително и поради европейската миграционна практика при залавянето на нелегалните мигранти те да бъдат връщани в страната, послужила като „входна врата” в ЕС.

Брой и структура по възраст на населението на България и на имигрантите според преброяването през 2011 г.

Възрастов интервал, години		Население на България без имигрантите			Имигранти		
		Брой	%		Брой	%	
Общо		7233031	100,00		131539	100,00	
0-9		653476	9,03		6330	4,81	
10-14	10-19	311283	4,30	9,48	4183	3,18	5,39
15-19		374684	5,18		2901	2,21	
20-29		949645	13,13		30250	23,0	
30-39		1043485	14,43		35792	27,21	
40-49		987227	13,65		22259	16,92	
50-59		1022878	14,14		17851	13,57	
60-69		946725	13,09		9686	7,36	
70 +		943679	13,05		2287	1,74	

През последното десетилетие до 2011 г. имигрантите в България са 131,5 хил. Те представляват 1.79 % от населението на България. От общия брой имигранти 36,7 хил. са лица с чуждо гражданство и те представляват 0,5 % от населението на страната. За представителите на тази група е характерно, че всяко второ лице с чуждо гражданство, живеещо постоянно у нас, е от европейска държава извън Европейския съюз. Към 2011 г. в България постоянно живеят 8,4 хил.

граждани на Европейския съюз, или 23 % от всички чужди граждани в страната.

Лицата, декларирали, че притежават двойно гражданство – българско и друго са 22,2 хил. души, или 0,3 % от населението на страната. Една голяма част от тях са лица с български произход, получили българско гражданство. Другата част са български граждани по рождение, които са придобили и чуждо гражданство.

Останалите 72,7 хил. души са главно завърнали се в страната български граждани, живели преди това постоянно в чужбина.

Разграничението по възрастови групи на населението на България без имигрантите, с имигрантите и като общ брой население в предходни периоди позволява да се преценят ефектите от имиграцията понастоящем и за бъдещи периоди.

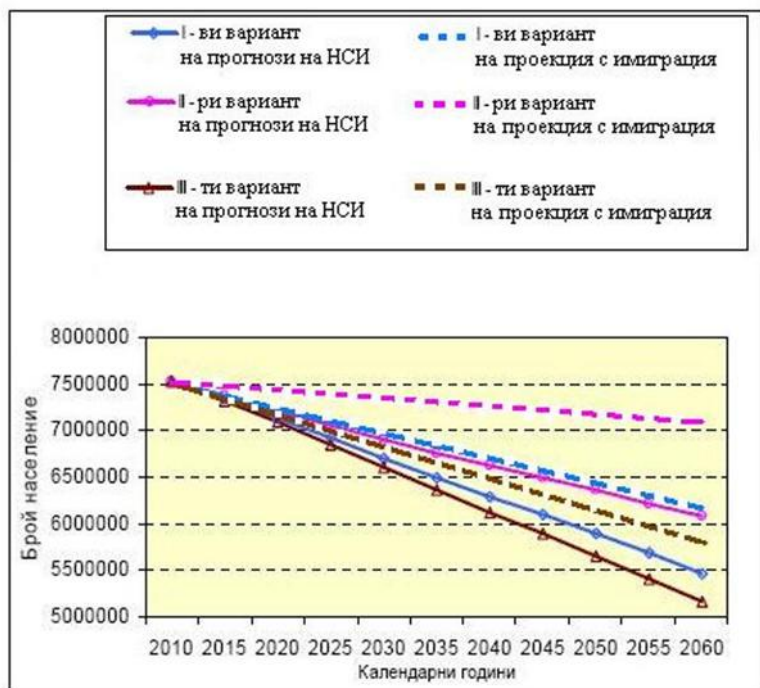
При сравнение на възрастовите структури на имигрантите и на населението на България като цяло, се установява, че те допринасят за увеличаването на населението в младите възрастови групи. Така например във възрастовата група 20-29 години населението на България без имигрантите е 13,13 %. Благодарение на имигрантите в тази възрастова група относителният дял е нараснал на 13,31 %. Подобна е ситуацията във възрастовия интервал 30-39 години, при който населението на България без имигрантите е 14,43 %. Благодарение на имигрантите в тази възрастова група, относителният дял е нараснал на 14,65 %.

Имигрантският профил на България е смесен, като преобладават завръщащи се мигранти и заселници от български произход. Проявява се обаче тенденцията да нараства броя на имигрантите и от другите категории. Варирането по професионален състав и степен на образование е характерно за всички категории имигранти, но във всеки случай имигрантските потоци имат по-млада възрастова структура. По някои демографски и социално-икономически характеристики показателите на имигрантите в България се различават съществено и от средното им равнище за страната.

Представените резултати от трите варианта на официалната прогноза на НСИ за развитието на населението до 2060 г., интегрирани с проекциите за имиграционните потоци по численост и възрастова структура показват, че е възможно забавяне на процеса на намаляване на населението на страната и известно подмладяване, без имиграцията да бъде решителен фактор за преодоляване на тенденцията за застаряване. По-младата средна възраст на имигрантите спрямо средната възраст на цялото население има подмладяващ ефект, който се проявява само в краткосрочен и в средносрочен аспект.

В дългосрочен аспект (втората половина на XXI в.) имиграцията в нейните досегашни възрастови характеристики вероятно ще допринесе за допълнително влошаване на възрастовите показатели на населението най-вече поради малкият брой на лицата

във възрастия интервал 0 – 15 сред имигрантите и бързото преминаване на имигрантите от групата на средните в групата на високите възрасти.

Ефекти от имиграцията върху вариантите на прогнозата за населението на НСИ до 2060 г.

В заключението се подчертава, че на базата на резултатите от различните изследвания в дисертацията, застаряването на българското население остава трайна тенденция независимо от мащабите на имиграционния

поток. Липсата обаче на добре разработена и действаща стратегия за интегрирано управление на имиграцията ограничава възможността именно имигрантите да бъдат факторът, който в най-голяма степен да въздейства за ограничаване на мащабите на това застаряване.

Във връзка с това са направени и известни **изводи и препоръки** за бъдещата имиграционна политика в контекста на демографските перспективи. Настоящите български имиграционни програми, ориентирани основно към установяването в страната на лица от български произход, не са съобразени с факта, че броят на българската диаспора е малък, поради което тя няма миграционен потенциал, който да може да формира имиграционни потоци в обем, чрез който значително да се повлияят демографските показатели на населението на България. Поради тази причина този тип имиграция няма да може да реши дългосрочно основните демографски и социални проблеми на страната.

Мониторингът върху имиграцията трябва да бъде съобразен с очакваните демографски ефекти. Българската имиграционна управленско-административна практика показва, че страната ни все още не е определила кой модел на интеграция предпочита. Доколкото има законодателни облекчения за прием, те се отнасят за лицата от български произход, чуждите граждани, сключили брак с български граждани и чуждестранните инвеститори.

Най-високите миграционни коефициенти за имиграцията в България се отнасят за тези държави, от където идват именно представители на българската диаспора. Този процес ще продължи и в бъдеще.

Освен него обаче се наблюдава и имигриране на лица с чужд произход. Настоящите български имиграционни програми не са напълно съобразени с наблюдавания към момента траен миграционен натиск и с тенденциите към неговото засилване. Констатираният имиграционен натиск върху югоизточната граница на страната определя оформилят се вече друг тип имиграционен поток, с други характеристики. Тази тенденция към настоящия момент е необратима и тя налага ясно да бъде дефиниран типът на „предпочитаната” имиграция.

Към настоящия момент няма орган, който да проследява степента на интеграция не само на този тип имигранти, но дори и на лицата от български произход. В момента контролът върху имиграцията в България е разпокъсан между звена на различни равнища в държавната администрация, с различни цели и без общ знаменател. По този начин се губи ценна информация за протичането на миграционния процес във всички негови фази: регистриране на желаещите за заселване, установяване в България, адаптация, социална интеграция и социализация. Тук се изхожда от разбирането, че миграцията не приключва с установяването в страната и издаването на съответните

документи. Необходимо е да се проследява животът на заселващите се през първите 5 или 10 години от момента на установяването им в България.

Следователно имиграционната политика изисква дългосрочна програма и мерки. Решението, което би допринесло най-сериозно за фокусирането на миграционната политика, е създаването на орган с компетенции във всички сфери - от легалната до нелегалната имиграция. Консолидирането на всички политики в сферата на миграцията и обединяването им от единен орган извън другите министерства би помогнало значително за подобряване на координацията, обмена на информация и самото управление на процеса.

Изисква се преразглеждане от гледна точка на перспективите за дългосрочно развитие на основите на съвременната социална политика и свързаните с нея социални програми и тяхното обвързване с бъдещите имиграционни програми. Въвеждането на адекватни промени ще създаде нови възможности за развитие на обществото. За тези промени една голяма част от държавите в света не са подготвени. В тази група попада и България, което е допълнителен аргумент в подкрепа на изискването за въвеждане имиграционна политика, основаваща се на интегриран подход за контрол, управление и предвиждане на миграционните процеси.

СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В теоретико-методологичен аспект

- Разработване на нови категории за специфициране на имигрантите в допълнение на международната класификация, отговарящи на характера на имиграционния процес в България.
- Въвеждане на логичен модел на отделните фази на имиграционния процес на макро, мезо и микроравнище с оценка на величината и структурата на имиграционните потоци.
- Измерване и проекции на демографската ефективност от имиграцията в перспективата на развитие на населението според официалните средносрочни прогнози.

В практико-приложен аспект

- Схема за нов тип система за подбор и подготовка на потенциални имигранти, прием, настаняване и отговорност при дългосрочно наблюдение на категориите имигранти.
- Емпирично съставен профил на българската имиграция и промените в динамичен разрез при синтез на наличната и разнородна информация от последните две десетилетия.

- Адаптирана методология за оценка на заместващата имиграция като елемент на стратегията за демографско и икономическо развитие.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

- Ташев, С. Имиграцията в България – ефекти и проекции на населението до 2060 г. В: Демографската ситуация и развитието в България. София, 2014, с. 233-246.
- Ташев, С. Промени в имиграционните тенденции след членството на България в ЕС. В: Глобалната криза и България. София, 2012, с. 309 – 325.
- Ташев, С. Имиграцията в България и нейното влияние върху демографските показатели на населението. В: Население. София, 2010, кн. 3-4, с. 41 - 70.
- Ташев, С. Имиграционни перспективи пред България в контекста на предстоящото членство в ЕС. В: Европейското бъдеще на България и развитието на населението, Център за изследване на населението при Българската академия на науките. София, 2005, с. 438 – 460.
- Ташев, С. Демографски аспекти на сигурността. В: Население. София, 2004, кн. 1 – 2, с. 45 – 52.
- Tašev, S., Caractéristiques démographiques spécifiques des différents groupes ethniques en République de

Macédoine, *Études Balkaniques*, Sofia, 2004, 2, p. 3 – 18

- Ташев, С. Миграции на българите от Македония към Източна България преди Освобождението. В: *Население*. София, 2002, Кн. 1 - 2, с. 15 – 33.
- Ташев, С. Репатриране на диаспората в миграционната политика на някои европейски държави. В: *Население*. София, 2000, кн. 2, с. 15 – 33.
- Ташев, С., Трайно заселване на задгранични българи в България през 1878 - 1945 г. В: *Население*. София, 2000, кн. 1, с. 17 – 31.